

Het geheugen van vogels

W.H. van Dobben

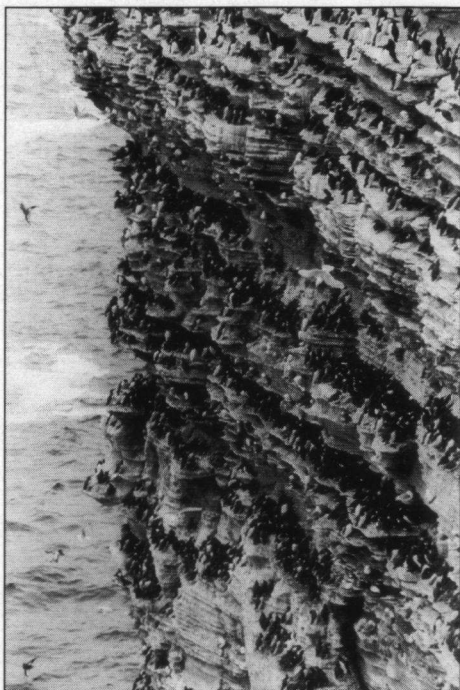
'The elephant never forgets' luidt een bekende uitdrukking en het schijnt inderdaad dat een olifant nog jaren later iemand herkent, die hem verkeerd heeft behandeld. Er zijn vele aanwijzingen dat niet alleen de olifant, maar alle dieren een sterk geheugen hebben, ook de vogels.

Het herkennen van het eigen kroost is erg belangrijk. Het is bekend dat bij Alken en Zeekoeten, die op rotsrichels nestelen, het stamcontact al begint voor het ei is uitgekomen. Ik heb eens in een schuilhut gezeten op een vogeleilandje in de Inlagen van Schouwen, met een kolonie Grote Sterns. De jongen waren bijna vluchtig en krioelden dooreen. Als een oude met een visje kwam aanvliegen, werd hij van alle kanten bebedeld. Maar hij koos een jong uit, kennelijk het zijne. Was dit onvindbaar dan werd er een hele tijd gezocht. Als dan het visje te veel indroogde vloog de oude ermee op en doopte het een paar maal in het water. Bij Aalscholvers zijn ook de jongen eenkennig en laten zich alleen door de eigen ouders voeren.

Bij de familie Boerenzwaluwen, waarover ik in een vorig artikel (42 (2): 55) vertelde, herkenden de gezinsleden elkaar kennelijk ook. Heinroth vertelt in zijn standaardwerk 'Die Vögel Mitteleuropas', hoe in de dierentuin Grauwe Ganzen (de echte wildvorm) kwamen toestormen, toen hun enige jaren oude jongen werden opgevangen door het personeel. Ze hadden al enkele latere broedsels grootgebracht, maar waren de jongen van vroeger niet vergeten! Ook partners herkennen elkaar. Ik kwam een verhaal tegen van een paar zwanen, dat zijn territorium verwoed placht te verdedigen. De man stormde een keer af op zijn eigen vrouw, toen die de kop onder water had om voedsel te zoeken. Toen zij de kop boven water hief, kalmeerde de man op slag. 'O ben jij het'. Van dat zelfde paar nog een anekdote: Terwijl de vrouw zat te broeden drong een vreemd wijfje het territorium binnen. Ze werd door de man meteen weggejaagd. Toen ze eenmaal buiten het territorium waren, paarden ze. Het zou flauw zijn om te zeggen: Wat een hui-chelaar! Van het standpunt van de man is alles heel eenvoudig: in het territorium is een vreemde vrouw een indringster, daarbuiten is zij een potentiële partner.

Het herkennen van vreemden

De zwaan herkende zijn vrouw aan haar 'gezicht'. Dat is niet zo vreemd, want voor waarnemers zijn bijvoorbeeld Kleine Zwanen heel goed individueel te herkennen aan de verdeling van geel en zwart op de snavel. Dat een Putter Sijsen individueel kan herkennen, merkte ik eens toen ik een vrijvliegende Sijs op mijn kamer had. Het was een lokvogel van de vinkenbaan die ik toen voor ringdoeleinden exploiteerde op Texel. Op een gegeven moment kwam een Putter in een klein kooitje aan de muur te hangen. De Sijs landde geregeld op die kooi en de Putter accepteerde dat. Na enige tijd kwamen er nog twee vrijvliegende Sijsen op de kamer. Die mochten niet op het putterkooitje landen en werden verjaagd. De Putter erkende het gewoonterecht van de eerste Sijs. Dat de Putter de Sijsen kon onderscheiden, is niet zo vreemd, want dat kon ik ook! Iets dergelijks nam ik waar bij het nest van een Grauwe Vliegenvanger. Dat zat ongeveer een meter hoog in de ingerotte kop van een heiningpaaltje. Toen de vliegenvanger zat te broeden,

Het is bekend dat bij Alken en Zeekoeten, die op rotsrichels nestelen, het stamcontact al begint voordat het ei is uitgekomen.

Foto: Jaap Taapken.

kwam er geregeld een man Merel voedsel zoeken dicht onder het nest. Daaraan nam de Grauwe Vliegenvanger geen aanstoot. Op een gegeven moment kwam ook de vrouw Merel voedsel zoeken op de zelfde plaats, maar die mocht niet en werd weggejaagd door de razendvlugge Grauwe Vliegenvanger. De Grauwe Vliegenvangers zijn bekend om hun agressiviteit. De Amerikaanse Vliegenvanger wordt King Bird genoemd. De Latijnse naam is *Tyrannus*. Als men in Amerika een kraai of stootvogel plotseling ontwijkbewegingen ziet maken, dan kan men er zeker van zijn dat hem een King Bird achter de broek zit. Volgens de vroege Amerikaanse immigranten waren koning en tyran blijkbaar identiek. Nog een waarneming van dit vliegenvangers-

broedsel. Toen de jongen vliegvlug waren, verschenen ze één voor één op de rand van het nest of liever de rand van het kuilje waarin het nest zat. Ze lieten de slagpennen zorgvuldig door de snavel glijden om de schachten te verwijderen. Toen de eerste klaar was, vloog hij weg. Zijn plaats werd meteen ingenomen door een volgende, die precies de zelfde handeling verrichtte. De anderen wachtten roerloos in het nestkommetje. Zo ging het door tot de laatste wegvloog. Het zag er alles heel planmatig, zorgvuldig geprogrammeerd uit. Het is bekend dat ook jonge mezen bij het uitvliegen even hun beurt afwachten, maar van voorafgaande slag- en staartpenverzorging heb ik niets vermeld gevonden. Misschien doen jonge vogels uit een vrijstaand kommetjesnest het wel net zo als mijn Grauwe Vliegenvangers.

Het herkennen van mensen

Als jongen heb ik vaak jonge Kauwen uitgehaald en opgefokt. Die waren erg aanhankelijk en herkennen mij goed.

Ik nam er eens twee mee op een fietstocht. Ze vlogen ver boven mij mee en kwamen nu en dan op het stuur zitten. Al snel werden ze zelfstandig en sloten zich aan bij de groep die bij ons in de tuin nestelde.

Een alleen opgefokte Kauw is een beetje een zielige figuur. Hij reageert alleen op mensen en beschouwt ze als soortgenoot. Eén vertoonde baltsgedrag tegen een dienstmeisje. Hij kwam met zachte roepjes en sidderende staart vlak bij haar zitten. Ze was er niet van gediend; dat gekke beest!

Veel later vond ik een jonge Zwarte Kraai. Die was bij een storm uit het nest gevallen en had zijn poot gebroken. Hij hechtte zich sterk aan mij en mijn aanstaande vrouw. Toen ik een tijdje weg was en weer thuiskwam, kwam hij van ver naar mij toevliegen en ging op mijn arm zitten. Hij spreidde zijn vleugels uit en sidderde met de staart zoals de hofmakende Kauw. Dit diende ik als begroetingsceremonieel op te vatten. Ook bij de mens liggen de begroeting (de kus) en balts-gedrag dicht bij elkaar.

De Heinroth's vertellen dat hun tamme Raven hen ook van verre hebben herkend tussen andere mensen. De kleding (of zelfs helemaal zonder) deed er niet toe. De herkenning gebeurt blijkbaar via de gelaatstrekken.

Het herkennen van situaties

Boerenzwaluwen plegen in het voorjaar terug te keren in de schuur waarin ze het jaar ervoor hebben gebroed. Dit is bevestigd via geringde exemplaren. Er zijn ook gevallen bekend, dat een overwinterende vogel jaar na jaar terugkeerde op de bekende voederplaats. Sommige soorten leggen een wintervoorraad aan en men mag aannemen, dat ze die verstoppplaatsen goed onthouden. De Vlaamse Gaai heeft de reputatie van planter van eikebossen, omdat hij eikels in de grond verstopt. Die worden niet altijd opgehaald, omdat een deel van de eigenaars de winter niet hebben overleefd, en niet omdat ze worden 'vergeten', zoals men vaak leest. De gedragsonder-

zoeker Bossema vertelt, dat een Vlaamse Gaai heeft ervaren dat onder een kiemplantje van de Eik een eikel zit die hij kan uitgraven en opeten. De eikel heeft nog maar weinig van zijn zetmeel-reserves verloren. Heeft hij die dan niet meer nodig? Ja en nee. Nee als hij in het volle licht komt te staan. Ja als hij in de schaduw staat en onvoldoende licht opvangt. Dan kan hij het dankzij de reserves een hele tijd uithouden en wachten tot er licht komt, bijvoorbeeld omdat er een grote boom uitvalt. Het is dus functioneel, dat veel planten uit tropisch bos enorme zaden hebben. Zweedse Notenkrakers leggen voorraden van hazelnoten aan. Ik heb eens een natuurfilm gezien, waarbij een Notenkraker zijn voorraad opgroef uit 1,5 m sneeuw. Hij plonsde uit de lucht loodrecht op de goede plek als een stern die naar visjes duikt. Dan spartelde hij de sneeuw opzij en dit werd herhaald tot hij zijn noten kon bereiken.

Verwerking van ervaring

Ook dit berust op geheugen. Veel waarnemers geven op, dat een ervaren paar een beter broedsucces heeft dan beginners en dat geldt ook voor de nestbouw. De olifant is dus niet uniek als geheugenkunstenaar.

■ Prof. dr. W.H. van Dobben, Dorskampweg 4, 6704 PB Wageningen.

Wolftail-voorlichtingsdag 'Natuurreizen & Natuurbehoud' 21 januari 1995

Op zaterdag 21 januari 1995 organiseert Wolftail een speciale voorlichtingsdag met het thema 'Natuurreizen & Natuurbehoud' in de Koningszaal van Artis te Amsterdam.

Er zal verdeeld over de gehele dag een zestal lezingen worden gehouden al of niet ondersteund met diaprojecties. De onderwerpen zullen variëren van arctische reizen tot eco-volunteerprogramma's in de tropen.

Een aantal natuurbeschermingsorganisaties, waaronder Het Vogeljaar, zal op deze dag de gelegenheid krijgen zich te presenteren in diverse stands.

Voor belangstellenden is dit een unieke gelegenheid om veel achtergrondinformatie op te doen over de samenwerking van Wolftail met de natuurbeschermingsorganisaties.

Wellicht ook een prima gelegenheid om medereizigers van de verschillende Wolftail-vogelreizen nog eens te ontmoeten. Of misschien dat u naar aanleiding van deze dag de stap zelf waagt om met een kijker het veld in te gaan en de gevederde vrienden onder goede leiding met eigen ogen te aanschouwen. Wolftail wijst u gaarne de weg bij de reizen die onder auspiciën van Het Vogeljaar plaatsvinden, zelfs naar Hongarije, Turkije, Cyprus, Verenigde Arabische Emiraten, Kenia, Rügen, Duitsland en de Champagne in Frankrijk.

De speciale symposiumfolder, waarin tijden, sprekers en meewerkende natuurbeschermingsorganisaties staan vermeld, kan telefonisch worden aangevraagd bij Tiny van Berkel, 05999 - 65 124.